

Kitap Tanıtımı: Pierre Bourdieu, Sosyoloji Meseleleri | Zeynep Feyza Akkaya

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2020-2021

Heretik Yayınları, Ankara 2019, 303 Sayfa

Giriş

"Sosyoloji Meseleleri", Fransız sosyolog Pierre Bourdieu tarafından yazılan sosyoloji alanındaki en önemli eserlerden biridir. Eser yirmi bir başlık altında yazarın farklı konulardaki düşüncelerine ışık tutmakta ve okuyucuya genelde sosyal bilimlerde özelde ise sosyoloji alanında nasıl araştırma yapılması gerektiğine dair değerli bilgiler sunmaktadır. Bu anlamda eser, sosyal bilimlerin niteliğinin anlaşılması ve sosyal bilimlerin alanında yapılan araştırmalarda verimliliğin nasıl sağlanacağına ilişkin anlaşılması açısından literatürde önemli bir yere sahiptir.

Aslında Sosyoloji Meseleleri, yazarın çeşitli yer ve zamanlarda yaptığı konuşmalarının bir derlemesidir. Bu sebeple bazı konular arasında güçlü bir anlam ilişkisi varken, bazı başlıklar altında birbirinden tümüyle bağımsız meselelere değinilmiştir. Her ne kadar yazar, eserin sözlü sorulara verdiği cevaplar olduğunu belirtse de cevaplar son derece kuvvetli argümanlar üzerine inşa edilmesi yazarın sosyoloji alanındaki yetkinliğine dair okuyucuya ipuçları sunmaktadır. Ayrıca kitabın bir çeşit soru-cevap biçiminde olması okuyucuya daha net cevaplar alma imkânı sağlamaktadır. Ancak kitabın bu biçimde yayınlanmış olması sebebiyle olsa gerek çoğu zaman birbiri ile ilgili konular ayrı başlıklar altında açıklanmıştır. Bu durum okuyucunun zihninde bütünlük oluşmasını zorlaştıran bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bourdieu'nun sosyolojinin ve sosyoloğun bilimsel açıdan durumunu sorguladığı, sosyologların dilinden, kuşak çatışmasına, dil piyasasından, habitus kavramına kadar çok farklı düşüncelerinin açıklandığı bu kitap, sosyoloji hakkında düşünürken farklı bir perspektif kullanmamız gerektiğini bizlere hatırlatmaktadır.

Değerlendirme

Bourdieu'yu ve eserini analiz edebilmek için öncelikle onun perspektifinden sosyolojinin ne olduğunu anlamak gerekir. Bourdieu'ya göre sosyoloji saklanan gerçekleri açığa çıkaran bir bilimdir. Bu sebeple iktidar ve sosyoloji ilişkisi her zaman problemlidir. Çünkü sosyoloji, iktidara onun duymak istediklerini değil, toplumun sert gerçeklerini söyleyen bir bilimdir. Herhangi bir bireye ya da kuruma hizmet etmediği gibi, iktidarı eleştirmekten de geri durmaz. Bu bağlamda Bourdieu'nun sosyolojisi cesur, eleştirel ve toplumu sorgulayan bir bilim olma özelliğine sahiptir.

Sosyolojinin neliği, bilimsel bir alan olup olmadığı ve sosyologların durumu, kullanmaları gereken dil ilk bölümlerin temel tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bir alanın bilim olup olmadığına o alandaki hipotezlerin ve kavramların varlığına, kullanılan metotlara göre karar verildiğinin altını çizen yazar, sosyal bilimlerin ve daha da özel anlamda sosyolojinin hem hipotezlere hem kavramlara hem de metotlara sahip olduğunu belirtir. Ancak buradaki asıl sorun objektif bir bakış açısının sağlanıp sağlanamayacağıdır. Sonuçta toplumun laboratuvarında mikroskop gibi bir alet tarafından incelenmesi mümkün değildir. Toplumu inceleyen yine toplumun bir parçası olan bireylerdir. Bu bağlamda bazı kesimlerin sosyolojide objektifliğin sağlanamayacağı endişesi ile sosyolojiyi bir bilim olarak görmedikleri açıktır.

Sosyolojiyi bilim olarak değerlendirmeyen yaklaşımların aksine Bourdieu sosyolojinin bir bilim olduğunu ancak sosyolojinin bilim olma serüveninde muğlak ve maskeli bir bilim haline dönüştüğünden bahseder. Bu durumun müsebbibi ise şüphesiz toplumsal olayların bir nesne gibi değerlendirilmesi gerektiğini savunan E. Durheim'dir. Durkheim'in bu yaklaşımının aslında sosyolojinin bilimselliğini korumak amacı ile ortaya çıktığını savunan Bourdieu, sosyolojinin ancak bu sayede sürekli eleştirilmekten kurtulduğunu ifade etmektedir.

Aynı zamanda sosyolojinin bilimselliği ile ilgili sorunların pek çoğunun sosyoloğun tarafı durumundan kaynaklandığını varsayan yaklaşımları da dikkate alan Bourdieu, bu sebeple öncelikle okuyuculara bir sosyolog portresi sunar. Sosyologların tarafsız olmaları gerektiğinin altını çizen yazar, sosyologlara uyanık olmaları gerektiğine dair uyarıda bulunmayı ihmal etmez. Diğer yandan yazar, toplumda sosyologların adeta bir problem çözücü olarak lanse edilmesine şiddetle karşı çıkar. Ona göre sosyoloğun görevi yalnızca toplumsak dünyayı anlamak ve anlamlandırmaktır. Bu bağlamda sosyoloğun herhangi bir kişiye ya da kuruma hizmet etme amacı taşıması son derece manasızdır. Aslında Bordieu'nun sosyologlara yakıştırılan problem çözücü kimliğini reddetmesinin ardında çok daha derin bir sebep yatmaktadır. Yazara göre, sosyolojinin bilimselliği bir anlamda sosyoloğa bağlıdır. Sosyolog, mümkün olabildiğince tarafsız mümkün olabildiğince olaylara ve toplumlara dışardan bakabilmelidir, ancak bu sayede sosyolojinin bilimselliği etkilenmez. Ancak bahsi geçen kimlik kabul edildiğinde, sosyoloğun toplumdan biri olduğu için yaşadığı toplumu yeterince objektif değerlendiremeyeceği ve çalışmasının amacının anlamak ve anlamlandırmaktan, problemlere çözüm bulma işlevi taşıyacağından korkulur. Bourdieu, bir toplumda yaşayan tüm bireylerin, toplumsal gerçekliğin bir parçası olduğunu kabul etmesine rağmen sosyoloğun toplumsal gerçeklikten olabildiğince uzak durmasını önerir. Yazarın bu önerisi aynı zamanda sosyoloji çalışmanın neden zor olduğunu da açıklamaktadır. Sosyoloğun toplumsal gerçekliği doğru değerlendirebilmesi için gündelik olaylarla arasına mesafe koyması gerekmektedir. Ancak kuşkusuz bir bireyin yaşadığı toplumdan uzak durması zor bir eylemdir ve bireyin bunu ne kadar başarabileceği şüphelidir. Bu bağlamda Bordieu'nun toplumsal dünyadan uzak durma tavsiyesinin ne derece uygulanabilir olduğu tartışmaya açık bir konudur.

Eserde bahsi geçen diğer bir önemli mesele ise sosyologların dili ve üslubudur. Aslında Bourdieu'nun toplumsal hayatta sosyologları konumlandığı yeri göz önüne alınca, onun dil ve üslup konusundaki düşüncesi de şaşırtıcı olmamaktadır. Toplumsal olayların eleştirel ve bağımsız okumasını yapabilmek için toplumdan uzak durması önerilen sosyolog, yine toplumun genelini anlayamayacağı bir dil ve üslup kullanması yönünde bir tavsiye ile karşı karşıyadır. Topluma toplumu açıklayan sosyoloğun neden böyle bir dil kullanması gerektiğinin sebebi ise şaşırtıcıdır. Boudieu, bu önerisi ile sosyoloğu ve sosyolojiyi sıradanlıktan korumaya çalıştığını düşünmektedir. Çünkü ona göre toplum üzerine gelişigüzel konuşmak doğru değildir. Bu bağlamda sosyolog, toplumun geneli tarafından anlaşılması zor bir dil kullanılmalıdır. Bu sayede insanlar sosyolojinin entelektüel bir birikim ve itina gerektirdiğini düşünüp yaşadıkları toplum hakkında yerli yersiz değerlendirmelerde bulunmaktan kaçınmaları gerektiğini fark ederler. Bordieu'nun sosyoloğun zor bir dil kullanması gerektiğine dair tavsiyesinin altında yatan bir neden daha vardır. Ona göre kullanılan dil ne kadar dikkat gerektirirse, onun çarpıtılması, yanlış anlaşılması, yanlış yorumlanması da o kadar zor olur. Bu sayede hem sosyoloji sadece gerçek sosyologların alanı haline gelir hem de sosyologlar, söylediklerini anlamayan kimseler tarafından devamlı eleştirilmekten kurtulurlar.

Kavramlara çok önem verdiğini yer yer dile getiren ve iyi oluşturulmuş kavramların pek çok problemi çözebileceğinden bahseden Bourdieu, eserinde çeşitli kavramlar üzerinde durur. Bunlardan biri habitus kavramıdır. Bu kavram Bourdieu'yu ve eserini anlamak için temel teşkil etmektedir. Çünkü Bourdieu habitus kavramı üzerine dil piyasası, dilsel sermaye, sınıf farklılıkları gibi birbirinden farklı kavramlar inşa etmiştir. Habitus kavramı, skolastik dönemde Aristo'nun "hexis" kavramı ile eşdeğer gibi yorumlansa da, Bourdieu bu kavrama çok daha büyük bir önem atfetmektedir. Habitusu "bedende cisimleşmiş yapma ve etme biçimleri" olarak tanımlayan yazar, bu kavramın bir çeşit yatkınlıklar sistemi olduğunu söyler. Tanımlar göz önüne alınca habitus kavramı alışkanlıklar bütünü olarak görülebilir ancak habitusun alışkanlık olarak düşünülmesine Bourdieu itiraz eder. Çünkü alışkanlık denilen tekrarlanan davranışlar serisi bir yerden sonra üreticiliğini kaybetmiş davranışlardır. Oysa habitus üretici bir kavramdır. Habitusu bir bilgisayar programına benzeten yazar, habitusun kendini düzeltebilme ve kendini duruma uyarlayabilme özelliklerine dikkat çeker. Bu anlamda habitusun işlevlerinden biri adaptasyondur. Ancak habitus kavramın sosyoloji bilimi için anlamı adaptasyon işlevinden çok daha fazlasıdır. Habitus, bireyin içinde bulunduğu sınıfa ya da topluma ait eylemleri otomatik bir şekilde, toplumsal düzene uymak amacı ile gerçekleştirmesidir. Toplumsal düzeni korumak için yapılması

gereken tek şey insanların habituslarının doğru şekilde işlemesidir. İnsanlar bu sayede bir topluluk içerisinde kalıcı olarak var olabilirler. Bu açıdan bakıldığında habitus bir çeşit sosyal grup ve sınıf düzenleyicisidir.

Habitusun insanları yaşam şekillerinden başlayarak beğenilerine kadar etkilediğini söyleyen Bourdieu'ya göre habitus insanların beğenilerini anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştırır. Bu durum aynı zamanda sosyoloji açısından da oldukça avantajlıdır. Yazara göre birinin beğenilerini anlamak onun statüsü ile birebir ilişkilidir. Öyle ki yazar bir kimsenin beğenilerinin, kişinin sınıfını belirlediğini savunur, bir bireyin hangi spor dalı ile ilgilendiği onun toplumsal statüsü hakkında bizlere bilgi vermektedir. Örneğin yazar, halterin katıksız gücü, hoyratlığı ve entelektüel eksikliği simgelediğini yani halk sınıflarının simgesi olabilecek bir spor dalı olduğunu savunmaktadır. Yazar bu durumun her zaman için geçerli olmadığını farkında olduğunu beyan etmekle birlikte genelleme yapılabileceğini düşünmektedir.

Kavramlara önem verdiğinin dile getiren Bourdieu'nun kullandığı bir diğer önemli kavram ise "kültürel sermaye" kavramıdır. Kitapta toplumsal sermaye, ekonomik sermaye gibi farklı sermaye çeşitlerinin varlığından da bahseden yazarın, kültürel sermaye kavramına azami derecede önem vermektedir. Kültürel sermaye en basit haliyle toplumda etkili olan grubun, alt gruplara aktardıkları değerler olarak tanımlanabilir. Kültürel sermayeyi mirasa benzettiğini ifade eden Bourdieu, kültürel sermayenin toplumu şekillendirmede en az ekonomik sermaye kadar etkili olduğunu belirtir. Kültürel sermaye daha çok entellektüellerin ve toplumun üst kesiminin etkiyle şekillenir, ardından çoğunlukla eğitim yolu ile alt sınıflara aktarılır.

Sosyoloji Meseleleri'nde Bourdieu'nun çoğu zaman eleştirel bir tavırla meseleleri ele aldığını söylemek mümkündür. En sert eleştirilerinin odağında bulunan biri ise kamuoyu yoklaması yapanlardır. Çünkü bu kimseler, bireylerin kişisel bir kanaatte bulunmasını önlemekte ve çoğu zaman bireyleri siyasi açıdan tanımlama çabası göstermektedirler. Aslında Bourdieu'ya göre kamuoyu yoklamasının kendisi bizzat problemlidir. Bir konuda kanaat üretebilmek için kişinin belli şartları karşılaması gerektiğini savunan yazar, aynı zamanda herkese aynı soruları sormanın ve tüm bireylerin kanaatlerini eşit değerlendirmenin ne derece doğru bir yaklaşım olduğunu da sorgulamaktadır. Diğer yandan, kamuoyu yoklamasının sorulan sorulara cevap vermeyen kişileri yok sayması da Bourdieu tarafından eleştirilen bir diğer konudur. Sonuçta bireyin bir konu hakkında düşüncelerini beyan edebilmesi için o konu hakkında yeterli denebilecek seviyede bilgiye sahip olması gerekmektedir. Konu hakkında belli bir kanaati olmayan bireyin sanki o toplumda hiç yokmuş gibi algılanması kamuoyu araştırmalarının ortak problemidir. Bourdieu en nihayetinde kamuoyu yoklamasının sadece uygulanan politikaları meşrulaştırmak amacı ile yapıldığını ifade ederek bu tür araştırmaların gerçek bir kamuoyu oluşturmadığını sadece araştırmayı yapanların aslında bir tür suni-olgu ürettiklerini ileri sürer.

Sonuç

Sosyoloji Meseleleri isimli eser, sosyoloji alanında yazılmış en değerli eserlerden biri olarak günümüz sosyoloji literatüründe kendisine yer bulmaktadır. Pierre Bourdieu, eserinde sınıfsal farklılıklara, sosyolojiye, sosyoloğa ve pek çok önemli konuya dair değerlendirmelerde bulunmuştur. Eser, aslında Bourdieu'nun sosyoloji anlayışına ışık tutmakta ve pek çok sosyolojik meseleye dair derin eleştiriler barındırmaktadır. Bourdieu eserinde müzik, spor, toplumsal yaşam, kamuoyu, dil, kültür gibi birbirinden farklı pek çok alanda sosyolojik bir inceleme gerçekleştirmiş ve bu kavramların insan hayatına yansımaları örneklenilerek okuyucusuna sunmuştur. Kitap bu anlamda adının hakkını vererek tam anlamıyla sosyoloji meselelerini ele almış, bu meseleleri eleştirel bir yöntemle tutarlılığından ödün vermeden açıklamıştır.